

EVROPSKÁ KONFERENCE PEDAGOGICKÉHO VÝZKUMU – ECER 2007

Každoroční konferenci Evropské asociace pedagogického výzkumu (EERA) uspořádala v loňském roce univerzita v belgickém Gentu pod názvem *Contested Qualities of Educational Research*. Tradičně se jednalo o poměrně rozsáhlou akci (celkem bylo prezentováno 860 příspěvků). Český pedagogický výzkum byl zastoupen kromě autora této zprávy čtyřmi výzkumníky z Brna a dvěma z Českých Budějovic.

Hlavní konferenci jako obvykle předcházela dvoudenní konference doktorandů. Program obsahoval mnoho paralelních akcí, takže zpráva se soustředí pouze na ty, kterých se autor osobně zúčastnil. Samotné jednání konference probíhalo ve 27 sekcích, které odpovídají tematickým sítím EERA.¹

Z plenárních přednášek jsem vyposlechl amerického psychologa Roberta Slavina z Johns Hopkins University. Jeho přednáška *Evidence-based Reform in Education: what will it take?* vyvolala živou odezvu. Přípravný koreferát Davida Bridgesa z Cambridgeké univerzity otevřel polemiku, kterou lze v USA sledovat již delší dobu. Podstatou diskuse je otázka, co je, a co není *evidence-based* v pedagogickém výzkumu, neboli jaká výzkumná zjištění lze považovat za dostatečně prokazatelná.² R. Slavin patří bezpochyby mezi zastánce a propagátory *evidence-based* přístupu. Inspiruje se v lékařských vědách a poukazuje na skutečnost, že pedagogický

výzkum poskytuje často výstupy sporných kvalit. Volá tudíž po větším podílu experimentálního výzkumu, který se provádí na randomizovaném dvojité slepém (*double-blind*) vzorku. Oponenti, zastoupení v tomto případě Bridgesem, poukazují na specifika pedagogického výzkumu, probíhajícího v přirozených podmínkách školy, kde není snadné navodit čisté „laboratorní“ podmínky a vyloučit působení mnoha intervenujících proměnných. Ač souhlasí s tím, že některé vzdělávací programy nebo reformy jsou zaváděny bez důkladné průběžné evaluace (tímto nedostatkem koneckonců trpí i česká kurikulární reforma), považují pojetí *evidence-based* za zjednodušující a zužující princip, který může přinášet i mnoho negativních důsledků. Vidí v něm renesanci důrazu na kvantitativní metody v okamžiku, kdy v pedagogickém výzkumu sílí trend k užívání kvalitativních metod, jež otvírají možnost zachytit kontextuálně mnohoznačnou edukační realitu a působit tak komplementárně ke kvantitativním metodám. V diskusi zaznělo více kritických hlasů než hlasů, které by *evidence-based* pojetí pedagogického výzkumu vítaly. Druhá plenární přednáška, kterou jsem navštívil, byla přednáška prof. J.-E. Gustafssona z Göteborgské univerzity ve Švédsku, pojmenovaná *Effects of International Comparative Research on Educational Quality on Quality of Educational Research*.

¹ Informace o EERA včetně přehledu tematických sítí jsou dostupné na: <<http://www.eera.ac.uk/web/eng/all/networks/index.html>>.

² V českém prostředí se tématu *evidence-based* přístupu věnoval D. Dvořák, viz např. Na důkazech založená praxe. *Učitelství listy*, č. 1/2005-06, s. 8.

* Rubrika Zprávy nevyjadřuje nutně názory redakce.

Zabývala se vývojem mezinárodních srovnávacích výzkumů (TIMSS, PISA). Přednášející zmínil původní záměr poskytnout explantaci edukačních jevů pro vzdělávací politiku a postupnou transformaci k více deskriptivnímu charakteru výzkumu. Zabýval se hledáním příčin tohoto stavu. Závěrem uvedl příklady několika sekundárních analýz, jejichž výsledky docházejí k protichůdným závěrům. Obě zmíněné přednášky byly publikovány v prvním čísle *European Educational Research Journal* roku 2008.³

Autor této zprávy se zúčastnil jednání v didaktické sekci (*Didactics – teaching and learning*). Příspěvek nejdříve stručně naznačil kontext české kurikulární reformy a potom prezentoval výsledky případové studie školní výuky, která se soustředila na to, jak učitelé rozvíjejí u žáků kompetenci k učení. Lze konstatovat, že téma rozvoje učení žáků bylo v této sekci hlavním tématem. Proběhlo zde symposium *Learning to learn*, ve kterém byly prezentovány tematicky příbuzné výzkumné projekty. Imenujme za všechny alespoň anglický projekt *Learning how to learn*, který díky tomu, že již skončil, mohl odkázat na bohaté publikační výstupy.⁴ Ač didaktický network vznikl jako jeden z posledních (až v roce 2006), je o didaktiku velký zájem. Nejlépe to dokumentuje téma příští konference EERA 2008 v Göteborgu, které zní: *From Teaching to Learning?*

V sekci Profesní rozvoj učitelů a ředitelů (*Continuing Professional Development for Teachers and Leaders in Schools*) mě zaujal příspěvek *From Self-Evaluation to School Improvement: the Importance of Effective Pro-*

fessional Development a kulatý stůl na téma začínajících učitelů: *Induction: Professional Development Models for Newly Qualified Teachers and Their Mentors*. Zde byly prezentovány anglické a irské zkušenosti se zjišťováním problémů a potřeb učitelů nastupujících do profese a s poskytováním různých forem podpory s důrazem na roli uvádějících učitelů (mentorů) přímo ve škole.

Celkový dojem z konference byl velice dobrý. K vysoké úrovni konference nepochybně přispěl i pečlivý výběr příspěvků. Jako optimální se jeví i forma prezentace jednotlivých příspěvků. Každý vystupující měl dvacet minut na prezentaci svého příspěvku a následovala desetiminutová diskuse. Kromě standardního individuálního přednesení příspěvku probíhaly symposia a kulaté stoly, zajímavé byly i prezentace posterů. Příspěvky z konference nejsou publikovány ve sborníku, takže účastníci nepodnikají „publikační turistiku“, ale spíše přijíždějí diskutovat ke společným tématům.

Závěrem chci doporučit zvědavému čtenáři webové stránky konference ECER 2007,⁵ kde ještě půl roku po skončení lze nalézt anotace všech příspěvků v jednotné struktuře:

1. téma, výzkumné otázky, cíle výzkumu, konceptuální a teoretický rámec,
2. metodologie, metody, výzkumné nástroje a zdroje dat,
3. závěry, výsledky, výzkumná zjištění,
4. použitá literatura.

Obsah i struktura anotací mohou posloužit jako inspirace pro konference národní, ale i k účasti na dalších konferencích evropského pedagogického výzkumu.

Karel Starý

³ Dostupné na: <<http://www.wwords.eu/eej/>>.

⁴ Mnoho užitečných informací lze nalézt na webové stránce projektu <<http://www.learn2learn.ac.uk/>>.

⁵ <<http://www.ecer2007.ugent.be/keynotes.htm>>.

VZPOMÍNKA

na doc. PhDr. BORISE UHRA, CSc.

K nedožitým 85. narozeninám

Boris Uher se narodil 7. května 1923 v Praze v rodině bývalého osobního knihovníka prezidenta Tomáše G. Masaryka, vysokoškolského pedagoga PhDr. Jana Uhra, který se ve 30. letech minulého století vypracoval na předního československého pedagogického teoretika. Současně se významně angažoval ve vedení Československé obce sokolské a rovněž jako šéfredaktor Sokolského vzdělavatele. Boris Uher absolvoval v letech 1934–1942 reálné gymnázium v Brně, kam rodina přesídlila roku 1925. Zde jeho otec, jenž se stal mimořádným profesorem Masarykovy univerzity, hned v březnu 1939 spoluzaložil odbojovou organizaci Zemský národní výbor, v jejímž čele setrval – jako jedna z vedoucích osobností moravské protinacistické rezistence – až do svého zatčení v listopadu 1939. V roce 1942 byl pro velezradu odsouzen k trestu smrti a k trvalé ztrátě čestných občanských práv. Stát byl na nejproslulejším popravisti Třetí říše, v berlínském Plötzensee, v říjnu 1942; Češi se zde ostatně stali v absolutních číslech – hned po Němcích – druhým nejpopravenějším národem. V dopise na rozloučenou určeném Borisovi Jan Uher mj. uvedl: „*Ich glaube, Du wirst studieren und nach und nach in meine geistige Welt eindringen. Wenns möglich, gehe weiter an meinem Weg, nimm Dich an meiner Arbeiten und trachte, dass sie meinem Volke so dienen, wie ich es beabsichtigt habe.*“ („*Věřím, že budeš studovat a více a více pronikat do mého duchovního světa. Bude-li to možné, pokračuj v mé cestě, ujmí se mých prací a dbej, aby sloužily mému národu tak, jak jsem o to usiloval já.*“) Po otcově popravě zachránili Borise, jenž byl již nasazen v ČKD

(Böhmisch-Mährischen Maschinenfabriken) Blansko, od totálního nasazení v Říši rodinní přátelé. Jím se podařilo prosadit jeho přijetí v kruzích Jednoty bratrské v Turnově, kam jako vikář nastoupil roku 1943. Kazatel turnovského sboru Pavel Glos, jeden z nejvýznamnějších regionálních odbojových pracovníků, původně úzce spolupracoval se zastřešujícím orgánem demokratické rezistence – Ústředním vedením odboje domácího. Díky němu se Boris Uher stal nejen kurýrem, převážejícím zprávy mezi Turnovem a Prahou, ale v roce 1944 také spojkou paravýsadku BARIUM. Jeho činnost v protinacistickém odboji byla později oficiálně uznána a oceněna.

Otcova násilná smrt představovala pro celý zbytek života Borise Uhra důsledně determinující prvek hned v několika rovinách. Zcela jednoznačně ovlivnila již i samotný výběr oborů studia. Boris, který toužil stát se historikem moderních dějin, si vždy velmi zakládal na tom, že se zachoval jako poslušný syn; pokračoval však, tak jak si otec přál, v jeho cestě. V letech 1945–1948 absolvoval studium filozofie a historie na brněnské Masarykově univerzitě; v otcových šlépějích mu však osm následujících let nebylo umožněno kráčet ani vzdáleně. Společenské klima změněné převzetím moci komunisty rozhodně nebylo nakloněno tomu, aby se v Československé straně národně socialistické a Československé obci sokolské angažovaný syn popraveného Masarykova knihovníka a Benešův exponent mohl uplatnit jako vysokoškolský pedagog. Boris Uhrovi rozhodně v kariéře v „lidově demokratickém“ Československu neprospělo ani

jeho úzké propojení s Jednotou bratrskou, v jejích službách působil jako farář až do počátku 50. let. Ještě jako student se v roce 1947 stal v Liberci středoškolským učitelem, avšak po tlaku, který na něj byl vyvinut právě v souvislosti s Jednotou bratrskou, se i s rodinou rozhodl k návratu do Brna. Zde až do roku 1956 působil ve zcela neadekvátních zaměstnáních – od nočního hlídače přes vychovatele učňů státních pracovních záloh až po učitele základní školy. Za malý zázrak je proto možno považovat skutečnost, že mu bylo umožněno rigorózní řízení – dodnes nikdo neví, šlo-li o náhodu či nedůslednost, anebo o snahu některého z bývalých kolegů prof. Uhra pomoci synovi popraveného spolupracovníka.

V očích nového režimu pomohla nepochybně Borisi Uhrovi jeho angažovanost při přípravě a realizaci 1. celostátní spartakiády. Podobně jako řada bývalých funkcionářů ČOS se i on snažil, aby v rámci sjednocené tělovýchovy zaznělo maximum tradičních a praxí osvědčených sokolských myšlenek. Významným zlomem se v Uhrově životě stal až rok 1956, kdy se mu podařilo zvítězit v konkurzu na místo odborného asistenta katedry vysokoškolské pedagogiky Filozoficko-historické fakulty Univerzity Karlovy, jejímž formálním vedoucím byl blízký přítel jeho otce prof. PhDr. Otokar Chlup. Roku 1959 jej ve funkci vystřídal militantní komunist a jeden z prvních československých vysokoškolských učitelů marxistické filozofie prof. PhDr. Karel Galla, shodou okolností žák prof. Jana Uhra. Tato skutečnost však v ničem nebránila, aby si ze syna svého učitele, který brzy převzal funkci tajemníka katedry, na dlouhá léta neudělal – jak se Boris Uher sám vyjádřil – obyčejného poslůčka. Působení v Praze s sebou vedle řady nezpochybnitelných pozitiv neslo i negativa – ne nepodstatným bylo odtržení od rodiny. Až do roku 1962, kdy se definitivně usadil

v hlavním městě, dojížděl totiž Uher do Prahy z Brna; výchova obou dcer – Jany (*1949) a Evy (*1952) – ležela tehdy především na bedrech manželky a Uhrovy matky.

V roce 1965 Boris Uher dosáhl titulu kandidáta věd. Habilitační řízení, k němuž bylo vzápětí přikročeno, však bylo s definitivní platností odloženo (obnovené řízení proběhlo až roku 1990) s poukazem na Uhrovu angažovanost v rámci tzv. Pražského jara roku 1968. Boris Uher tehdy nadšeně podporoval reformní křídlo KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem a v květnu 1968 se stal dokonce členem KSČ. Stranicou legitimaci sice pod dojmem výsledků tzv. moskevských protokolů hodil do koše v září téhož roku, oficiálně vyškrtnut byl však až roku 1970. Byla mu zakázána pedagogická činnost – skutečnost, že nakonec půjde o pouhý semestr, nemohl nikdo tušit. Politické čistky počátku tzv. normalizace jej sice nepostihly v takové míře, jako řadu dalších kolegů, avšak 70. léta, která zvláště na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy patří dodnes k nejtrapnějším a nejostudnějším obdobím, Uhra s definitivní platností přesvědčila o tom, že by měl své pedagogické aktivity přenést i mimo tuto půdu. Ve zvýšené míře proto navázal na své předchozí působení v Akademii múzických umění a na Vysoké škole uměleckoprůmyslové. Ty mu pro to, aby své posluchače seznamoval s myšlenkami Komenského, poskytly více prostoru, než filozofická fakulta. Na tomto místě je třeba zdůraznit skutečnost, že Boris Uher byl mimořádně nadaným a obratným řečníkem, schopným navíc diskutovat v řadě jazyků. Pokud se týká němčiny, byl bilingvní. Plynně ovšem ovládal rovněž ruštinu, francouzštinu a angličtinu, velmi dobré znalosti měl i v latině; rozuměl holandsky a italsky. Jeho nadání a rozhledu bohužel neodpovídala publikační činnost – byl sice autorem a spoluautorem řady vysokoškolských skript, článků a recenzí v odborném i populárním

tisku, jeho samostatné knižní publikace však lze spočítat na prstech jedné ruky. Tento fakt vyniká zvláště tehdy, víme-li, že „dar pera“ plně zdědil po svém otci. Velkým osobním zklamáním skončil pokus o publikování biografie jeho otce „Jan Uher. Život a dílo českého pedagoga“, jehož text mu nechalo tehdejší Státní pedagogické nakladatelství opakovaně přepracovat s tím, že se v něm příliš často vyskytuje jméno prvního prezidenta ČSR Tomáše G. Masaryka.

Na katedře pedagogiky patřil Boris Uher na počátku 80. let k předním kritikům tehdejšího stavu. Nesouhlasil s všeobecným trendem tohoto období – přijímáním čerstvých absolventů bez praxe a výrazných schopností, zato se stranickou knížkou v kapse. I tato kritika vedení katedry byla příčinou, proč Boris Uher odešel roku 1984 do předčasného důchodu. Jeho žádosti, aby mohl setrvat do roku 1985, tehdejší vedoucí katedry prof. PhDr. Zdeněk Kolář, DrSc., nevyhověl a Boris Uher tak odcházel do značné míry roztrpčen. Míra oboustranné negace se v plné míře projevila i po roce 1989. Tehdy Uher adresoval novému vedení katedry několik dopisů shrnujících nejen prohřešky marxistů-leninistů, ale i kritiku stavu po pádu komunistického režimu, což vzápětí posloužilo jako hlavní záminka, aby se nemohl vrátit zpět; vedení katedry označilo Uhrovu kritiku za „nekonstruktivní“. Dnes již nikoho nezajímá, že na počátku 90. let minulého století patřila filozofická fakulta v rámci celé Univerzity Karlovy k hlavním pohrobkům minulého režimu a vedení ústavů a kateder bylo v drtivé většině v rukou představitelů onoho režimu – a to včetně marxistických ideologů a spolupracovníků či agentů StB. (Jako dlouholetý člen akademického senátu této fakulty (1993–2002) to mohu tvrdit s naprostou klidným svědomím.)

Po odchodu z fakulty se Boris Uher angažoval v tehdejší Čsme, který byl součástí Českého svazu profita-

štických bojovníků (stal se spoluautorem publikace „Květnové povstání v Praze 8“) a v Jednotě bratrské. Jako zástupce těchto institucí navazoval intenzivní kontakty s bývalým Západním Berlínem, kam správně spadalo popraviště jeho otce, a v polovině 80. let výrazně přispěl k česko-německému dialogu, který se ovšem mohl plně rozvinout až po roce 1989. (I jeho zásluhou dnes v berlínské čtvrti Neukölln stojí v Komenského zahradě Komenského socha.) Všechn svůj volný čas tehdy věnoval přípravě konference ke 400. výročí narození Jana A. Komenského. S tímto tématem je úzce spjata i jeho otevřená kritika filmu režiséra Otakara Vávry „Putování Jana Ámose“, který považoval za falzifikující a ahistorický, neboť Komenského přibližoval v povrchním pohledu pouze jako „učitele národů“ a nikoliv na prvním místě jako biskupa Jednoty bratrské. Ihned po listopadu 1989 přistoupil Boris Uher ke krokům, které vedly ke znovuoobnovení Československé obce sokolské. Stal se členem přípravného výboru a jejím prvním – a zároveň posledním ústředním vzdělavatelem. Po vzniku České republiky zastával kvůli těžké nemoci vzdělavatelem funkci již pouze formálně necelé tři měsíce.

V rodině dodnes nepanuje shoda, byl-li si Boris Uher na sklonku života plně vědom vážnosti svého zdravotního stavu. Jsem přesvědčen, že naprosto dokonale. Pozorný čtenář, který vezme do ruky jeho útlý spisek „Amosův večer“, jenž vyšel v březnu 1992 pouhý rok před jeho smrtí, pochopí, že právě tato Komenského bilanční retrospektiva je do značné míry i loučením Uhrovým. Loučením nesentimentálním, nebolestínským, klidným a překvapivě a záviděníhodně vyrovnaným. Komenského poslední hodiny přiblížil Uher čtenáři natolik sugestivně, že se chce téměř věřit, že jim byl přítomen: „Jan Amos má oči přivřené, ale nespí; pohybuje se na hraně bdění a snu. Cítí v srdci pokoj. Ví, že smrt je blízko,

ale to ho nezneklidňuje. Již před několika dny cítil její chladné prsty na skrání... Smrt – milá sestřička, přinářející klid unavené duši a bolavému tělu. Ta, která nás přenáší z dosavadní nedokonalosti do věčné dokonalosti, z dosavadního neklidu, kvalitování, nejistot do věčné radosti a jistoty. Ta, která skuteční největší životní touhu, totiž pohlédnout přímo do očí Ježíši a splynout navždy s Bohem. Jak by se jí mohl bát ten, který se na ni všemi životními školami připravoval a viděl v ní vrchol lidského poznání... Teď tedy dosahuje život svého vrcholu... Do srdce nemocného vstupuje mír. Povinnosti jsou splněny. Účty jsou vyrovnány... Jan Amos se modlí modlitbou, kterou nevysslovují rty a neformují slova lidského jazyka, ale modlitbou, která naplňuje odevzdaností a láskou celé srdce a celé nitro... Začíná nový den. Začíná poslední den. 15. listopad 1670.“ Úmrtním dnem Borise Uhra se stal 20. březen 1993. Když jsem s ním v předvečer toho dne hovořil, byl jeho stav stabilizovaný, uspokojivý a lékaři uvažovali o jeho propuštění do domácího ošetřování. Následně fatální srdeční selhání bylo zcela neočekávané. Nejen jako historika,

ale samozřejmě i jako vnuka a pravnuka, by mne enormně zajímalo, jak asi – po půlstoletí – mohlo proběhnout setkání otce se synem (o jehož uskutečnění v nejmenším nepochybují). Nosím totiž jejich jména a pro mé okolí není tajemstvím, že někdejší heroické postoje praděda zásadně ovlivňovaly volbu mé profese historika moderních českých dějin. Víím, že Boris Uher vždy prohlašoval, že svému „tatovi“ nesahal ani po kotníky. Stejně tak víím, že toto konstatování je přehnaně sebekritické. Definitivně bude z poměrování s generací těch, kteří neváhali ve jménu osvobození vlasti riskovat vlastní život, vyřazena až generace má, neboť její „vlastenecké“ city se projevují nanejvýše rytmickým poskakováním při povzbuzování v tzv. národních sportech.

V souvislosti s Borisem Uhrem, stejně jako s každou silnou a sebevědomou osobností, rozhodně neplatí pravidlo, že každý je nahraditelný. Po inteligentních, vzdělaných, moudrých, slušných, statečných a noblesních lidech vždy zůstává přemíra prázdného prostoru.

Jan Boris Uhlř

Z JINÝCH ČASOPISŮ

Pedagogická orientace, 2008, 18, č. 1. ISSN 1211-4669.

Uvedené číslo *Pedagogické orientace* je zajímavé nejméně ze tří důvodů. Jednak se tento časopis, jako řada jiných, musel podvolit nedávným vládním tlakům na (formální?) změny – o čemž (pochopitelně) zatím svědčí především editoriaal a tiráž. Druhým důvodem je, že toto číslo časopisu sestává ve svém hlavním těle z osmi textů, výlučně příspěvků doktorských studentů pedagogiky na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. To je důsledkem jak určitého deficitu příspěvků jiných autorů v nedávné době, tak také zvyšující se aktivity na poli doktorského studia pedagogiky na domovském pracovišti časopisu.

Pedagogická orientace je ovšem také časopisem, v němž se kloubí někdy i téměř neskloubitelné zájmy akademické a zájmy značně heterogenního členstva České pedagogické společnosti. Redakce časopisu se postupně, ale zřetelně snaží najít způsob, jak vyhovět všem a nerezignovat na kvalitu, byť logicky vnímanou oběma komunitami různě. A rovněž tato – někdy snad až sisyfovská – snaha je třetím (a možná ani ne posledním) důvodem, proč stojí uvedené číslo časopisu i za pozornost pedagogických teoretiků a výzkumníků.

(mp)